

Евроеидгылахъ зхы рхоу амфა: агъижэарақэеи аёиара алшареи

2025

Евроеидгылахъ зхы рхоу амқа: ағылжарақәеи ағиара алшареи

Акыпхърағы ахархәара рымоуп Евроеидгыла аинститутқәа ринтернет-дақыақәа ирну аинформациеи, Евростат адыррақәеи, иаарту, итәрагоу, азеиңш официалтә хыттцыртақәеи.

Акыпхъра иаптоуп Британия Ду аиҳабыреи ЕАР Ағиара апрограммеи (UNDP) рыхъраарала. Акыпхърағы иарбоуп автор игәаанагара, уи Британия Дуи ЕАР Ағиара апрограммеи рхәапшырақәа ирықәымшәозар ауеит.

Аброшиура автори апроект аеқсперти: Екатерине Қардава, азиндырра адоктор, Жан Моне,aproфессор, Ерасмус+ Жан Моне икафедра анапхгағы Гори ахәынтықарратә университетатағ; ассоциация „Европатәи аамтала“ ахантәағы, Евроеидгыла аттцаарадырратә усмағалгатәқәа рпроектқәа (EU COST Actions) рыхәшьағы; EU CA22124 апроект анапхгаратә комитет алахәыла Қырттәылантә; аңаустә зини аменеңменти аусхкы ағы абжыагағ; 30 инареиҳаны атцаадырратә усумтақәа (ашәкәкәа, астатиақәа, артцагашәкәкәа, аттцаарақәа) равтор.

Апроект акоординатор: Гъаргъ Какубава

Апроект автори анағзағы: Ауағы изинқәа рыхъчағцәа реидгыла - Ауағытәығса изинқәа рцентр

- © Ауағы изинқәа рыхъчағцәа реидгыла - Ауағытәығса изинқәа рцентр
- © Автор, Екатерина Қардава
- © ЕАР Ағиара апрограмма - UNDP

Aхқәа

1. Евроеидгыла аихъзара дүкәа	3
Изакәзызеи Евроеидгыла?.....	3
Атынчра	3
Ағынытқатәи аңырмыкья	4
Евроеидгыла ағынытқа зегъирзеипшу ахақәитратә қәыпшылареи ауасытәөсса изинқәеи зеипшроузей?	5
Атцара	6
Акультура	7
Афатәаалытқ апъирхагадареи ахатбзиареи	7
Жәларбжъаратәи адипломатиеи, ашәартадареи, агәыхалалратә шығраареи	8
Евроеидгыла абиуцьет	9
Атранспорттә политика	10
Евроеидгылағ әкытанхамғеи аргионалтә политикеи зеипшроузей ? ..	10
Евроеидгылағы атәйлауаа ргәыназара аиндекс зеипшроузей ?.....	11
2. Евроеидгыла алахәызаара Ҙасатәи асоветтә тәылақәа ирзаанаго ахырхагара.....	14
Хорватия ағырпүштәи	18
3. Евроеидгыла абанк-апсаҳтә политика зеипшроу	19
4. Қырттәылазы акандидат астатус иаанагой?.....	21

1

Евроеидгыла аихъзара дуқәа

Изакәзызи Евроеидгыла?

Евроеидгыла - ауникалтә аполитикатәи аекономикатәи еидтцароуп, **уй хықәкыс иамоуп иаҳа ииашоу, иаҳа ишәартам адунеиағ атынчреи, мышхәыбазареи, ахақәитреи реиқәыршәара.** Евроеидгыла шытас иамоуп абарт апринципқәа: ауафы иаҳатыр, ахақәитра, **азинеиқарара**, азакәан ахадара, иара убас, - ауафытәығаса изинкәа патурықтца. Абарт апринципқәа роуп

Евроеидгыла иалоу 27 ҳәынтқаррақәа еидызкыло, урт рзы иқазшьарбагоуп алиурализми, анычхареи, аиашареи, аидтылареи, насты, 446 миллионғык руаапсыра рыбжъара аиқарареи. Абри аидеиа ауп Евроеидгыла иалоу 27 ҳәынтқаррақәа руаапсыра еидызкыло.

Атынчра

Евроеидгыла (евроайдцара), 73 шықәса ирылагданы, еипъекарарада атынчреи, атышәынтәалареи, мышхәыбазареи еиқәнаршәеит (1951 шықәса инаркны иахъанза). 2012 шықәсазы, Евроеидгыла, атынчра аусхкы ағы Нобель ипремиа анашъан. Евроеидгыла иалоу ахәынтқарракәа рзы ахадаратә принципс иқан, егъаанхойт атынчра ахъчареи дара-дара ринтерескәа изәпхъагәтаңы аусуреи. Абри аидцарағы **амилаттәи азеильш европатәи** ахықәккәа еиқәшәоит. Убри ауп изыбзуюро зхы иақәитү ағнытқатәи ацъармықьеи, аиашағбареи, амшхәыбазареи ахъеиқәыршәоу зегъирзеиңшү ақәыпшылара ақазаареи, атышәынтәалареи, еиуеиңшым амилатқәа тынч реицыхареи реидгылареи.

Атынчра еиқәнаршәоит Евроеидгыла иалахәу ахәынтқарракәа ирыдыркылаз азбара – Евроеидгыла алалара ала, еиңрзееиңшү европатәи ашәартадареи аизҳазығъареи рыргәтәра апроцесс ағы еиңрзыеифедоу аусмөаңгатәкәа рыгерылархәра.

Ахәынтқарракәа зегъы ибзиаҙаны ирдыруеит атынчра ахъчаразы амилаттә хыыпшымра инаваргыланы,

еиңзирзеиңшүу европатәи ахырпышымрагы шеикәэрышәаттө. Џасатәи аибашъарақәеи аиғагыларақәеи арт ахәйнтқаррақәа ртоурыхтә гэйнкыларағы иаанхеит, уи аиңызказаареи аицхыраареи рыйднасалоит. **Иалахәи ахәйнтқаррақәа идирни иқартаз алхра ихъчоуп Евроеидгыла аинститутқәа рызбарақәа рөбы.** Евроеидгыла азакәанқәеи азбарақәеи аднакылоит апропорционализми асубсидиаритети апринципкәа рышьатала, уи инақәэрышәаны, Евроеидгыла аполитикағы 27 ҳәйнтқаррақәеи урт руаалысыреи рзеиңш интерескәа изазхыагәатоуп.

Ағынытқатәи ацъармыкъа

Ағынытқатәи ацъармыкъа Евроеидгылазы аекономикатә мчы хадоуп, зегы реиха идуу инвестициоуп. Уи абзоурала, ауафы Евроеидгыла ахәақәа рығынтықка (европатәи аконтинент абжеихарағ) ихы дақәиттүү аитатца илшоит. Ауаалысыра инарываргыланы, атауари, аматцуреи, акапитали уадафрада аитатразы аунукалтә алшара икоуп.

Евро (340 миллионфык иреиҳаны Евроеидгыла атәйлауаа рхы иадырхө апъара) авалиута аитакрақәеи аитнүпсахларатә курс ахарцықәеи аганахъала ашәартара апъирнахит, ағынытқатәи ацъармыкъа арбәбәеит, уи Евроеидгыла атәйлақәеи, абизнеси, атәйлауааи ахырхага рзаанагоит.

Евроеидгыла ағынытқатәи ацъармыкъағы, 27 ҳәйнтқаррақәа рығынтықка, атауар **еитатцуент** ирзеиңшүу иаку ахазалхратә **процедура** ахәақәа иртагзаны. Абри асистема адунеи зехъынцъара хшығозыштыра аиуит, Евроеидгыла ахырхартала ахәаахәттратә мөа аанартит. **Евроеидгыла ағынытқатәи ацъармыкъа - ахәйнтқаррақәа зегы, иара убас, қәёниарала аус зуа абизнесгы аитнүпсахларатә еизыкезаашъақәа ахышьақәдышыгыло атып, хадас иқалеит.**

Аглобалтә ахәаахәттра ҳалацәажәозар, Евроеидгыла актәи атып, ааннакылоит. **Ахәаахәттратә режим аартызаара абзоурала, Евроеидгыла адунеи ахәаахәттратә сценағы зегы реиха идуу ахәмарфуп.** Атауари асервискәеи иаңызтço Евроеидгыла - адунеиағ идүззөу экспортиоруп, аха, аамтакала, иара ахатагы **80 рақара ахәйнтқаррақәа рзы** зегы реиха идуу аекспорттә цъармыкъоуп.

Евроеидгыла ағынтықатәи ацъармықыаे азинеиқарареи аконкуренциатә политикеи ихъоуп. Аҳәынтқарра аума, абизнес аума, рхы еиқәдирхарц азыхәан абизнес ахақәитра апъкра азин рымам. **Евроеидгыла 446 миллионфык ахархәафәа икоуп,** Евроеидгыла ағынтықатәи ацъармықыае еиқәйиршәоу ииашоу, адискриминация злам аиндатлара апъкарақәа рыбзоурала, ахархәафәа зегыи иарбанзаалак атауар ма асервис ахархәара алшара рымоуп. **Ахархәаф ахәқәа игәапъхойт, ишәартам ачыси ишәартам аалытци рыла деиқәйиршәоуп.**

Евроеидгыла ағынтықа зегъирзеиңшү ахақәитратә қәыпъшылареи ауағытәйеса изинкәеи зеиңшроузей?

Евроеидгыла атәылауаа зегыи Евроеидгыла иарбанзаалак атәылағы атәреи, аусуреи, атәнчарахъ ацареи азин рымоуп. Аусуртала аиқәйиршәареи, асоциалтә аиқәйиршәареи, ашахтә мзызқәеи рзы, Евроеидгыла атәылақәа зегыи, рхатә тәылауаа ишрызныкәо еиپштәкъя, Евроеидгыла иалоу егъырт атәылақәа ртәылауаагы убастәкъя рызныкәара ируалуп.

Евроеидгыла ағаザарақны хшығызыштыра чыда азуп аусуғцәа рзинкәа рыхъчара азтцаара. Евроеидгыла атәылақәа зегыи рөи амч рымоуп Евроеидгыла ала ишъақәйргылоу аусуғцәа рыхъчара **аминималтә стандартқәа** (аусуратә амчыбжъ амаксималтә анйыра, аңсшыара ағұхтара, ан лдекреттә ңсшыара ахшәаара асхема, апъишәаратә ағұхтара астандарт, ахәыңы ихылапшреи (ан ма аб) аб ңсшыарамиқәеи рынйыра, аминималтә аулағахәы асхема, уб.егъ.). Ҳә арада, атәыла цыпъхаза Евроеидгыла ала ихәақәттоу астандартқәа рааста иаҳа иҳараку астандартқәа рышықәырғылара азин амоуп, **аха, астандарт аларкәра азәгыи азин имам.** Уи Евроеидгылағы азеиңш амшхәыбазаратә қәыпъшылара апънаттоит.

Евроеидгылағы ргәи ишаанаго ала, ағар ацъаусыса рымтакәа апъышәахысра рыйдалара ииашам, уи ҳаамтазтәи атәроуп иаанаго.

Евроеидгыла ахадаратә зинкәа рхартия, азанааттә пъстазаареи атаацәаратә пъстазаареи абаланс рзуреи реишьашәалазаара аикәыршәареи азы, азин өңүц шыақәнаргылеит;

Евроеидгылае азакәанпъттаратә асаңаркны (2003/86 адирективала) **ихъчоуп атаацәара акзаара апринцип**. **Хатцеи-пъхәиси руазәы Евроеидгылае аус иуазар, атаацәара егъырт алахәылаңаңы уи ицынхара азин рымоуп.** Евроеидгылае ргәы ишаанаго ала, атаацәара алахәылаңаңа рееидкылара атаацәаратә пъстазааразы зда пъсихәа икәм ҭагылазаашьоуп; уи асоциокультуратә тышәйнтәалара аикәыршәара иацхраауеит, аекономикатәи асоциалтәи акзаареи ауаажәлларра ахадаратә хықәкәа рынагзареи иацхраауеит.

Ан асаби иааныжьреи зааңәа агәыпхәы иғатцара ақәытреи лықәымшәарц азыхәан,¹ Евроеидгыла ишьақәнаргылеит **өңүц ахшара дзауз ан лзы ихымпәдатәиу апсшьара аамтеи** уи илыхәтоу ауалафахәы асхемеи.

Евроеидгылае апъстазаара антцыра ацлеит. 15 хәйиңтқаррақәа рәес апъстазаара антцыра Евроеидгыла абжъаратә арбага ааста еиҳауп. Зегы иреихау апъстазаара антцыра аарпәшуп Испанияе (84 шықәса), Италие (83.8 шықәса), Мальтие (83.6 шықәса); зеты реиҳа икъаеу апъстазаара антцыра аарпәшуп Болгариие (75,8 шықәса), Латвиие (75,9 шықәса), Румынтыләи (76,6 шықәса).

Атцара

Атцара аполитика Евроеидгыла иалахәы атәылақәа зегы рзы апъижәара амоуп. Евроеидгыла ари аусхкы ағы аус ауеит адгылафи арәниафи аҳасабала.

Евроеидгыла, уи иалахәы атәылақәа маңара ракәымкәа, апартниор тәылақәаңы агәылара икоу атәылақәаңы руниверситеткәеи, рыттааратә усбартақәеи, егъырт атаратә институткәеи апъара рзоунашьтуюеит атцарадырраттааратәи, атцаратәи, аитныпсахларатәи программақәа рхәақәа иртәгзаны (Erasmus+, EU Cost Actions, Horizon Europe, European Solidarity Corps ухәа, убас егъыртгыбы).

¹ Қардаға Е. Қыртмәйла Аұыаустә закәанеидкыла Евроеидгыла ауаустә зин ашыашәалазаара: ахшара дзауз ан лыпшьара иадхәалоу азбарақәеи аудадафрақәеи, Jean Monnet Excellence, CSG, 2024, ад. 23-25, [https://cu.edu.ge/files/Docs/2024/grant%20project/europlants/Publikacia_P2%20\(1\).pdf](https://cu.edu.ge/files/Docs/2024/grant%20project/europlants/Publikacia_P2%20(1).pdf)

Акультура

Акультура аусхкы – Евроеидгыла иалахәы атәйлақәа рмилаттә компетенция иатданакәа усхкуп. Евроеидгыла акультура аусхкы ағы азакәанкәа рыйдышлара азин амам. Лымкаала, Евроеидгыла, уи иалахәы ахәынтыррақәа ртахрақәа рынагзареи ацхырааратә программақәа ағара рзоуштыреи иауалуп. Убри ақынты, Евроеидгыла азинмәкәа ирытданакуеит:

- ★ Евроеидгыла ағынытқа маңара акәымкәа, адунеи зехъынциара акультуратә тынхара ахъчара;
- ★ акультуратәи абасхатәратәи сектор адгылара;
- ★ европатәи атынхареи уи аетикеткәеи рыхъчара²;
- ★ апъхъазаңтә культура арғиара³;
- ★ аспорт адгылара.

Афатәаалытқ апъирхагадареи ахатабзиареи

Евроеидгылағ афатәаалытқ апъирхагадара ишоуп 4 хырхартак рыла:

1. атиаақәа ргәабзиара
2. апъстәкәа ргәабзиара
3. афатәаалытқ агигиена
4. аръашшыгақәеи ацхынхақәеи

---

² Европатәи атынхара абақақәа иахътәи Европа апътара аетапқәа аадырпышуеи. Арт абақақәеи урт ртыңқәеи европатәи аидеалкәеи, апринципкәеи, атоурыхи, аинтеграциие ирсимволул. 2013 шыққаса инаркны абрив ағыза атыпкәеи абақақәеи ралхареи европатәи атынхара адырга ранцареи иалагеит. Аиқынтызда абрақа ижәбите: <https://culture.ec.europa.eu/cultural-heritage/initiatives-and-success-stories/european-heritage-label>

³ Еврокомиссия амедиаполитика аиштартыларатә азнеишия иацхрааует, уи иатданакуеит амедиасервискәеи европатәи акультуратә тынхареи рыхъчара иззү азакәанпәттара. Еврокомиссияғы аус здыруло азакәанпәттара Евроеидгыла зехъынциара атакы алартәзара алшара иадгылоит. Уи автортә зинкәа рганахъала ииашу арегулиацнатә ҳәаақәа рыхъчара еиқәнаршәоит, атәйлауаа зегы апъхъазаңтә Европа ирыдналаго алшара дүкәа инагзаны рхархәара рылшарц азықәан. Европатәи абиблиотекақәеи, архивкәеи, амузеиқәеи, аудиовизуалтә архивкәеи рәғиев европатәи акультуратә тынхара акколекцияқәа рыхъхъазаңтә абоурала, ауааңсыра зегы абарт акколекцияқәа рбар рылшоит.

Абри зегбы ауағы иғабзиареи апъсынцреи рзы ақәыпшылара апънатқоит.

Евроеидгыла иалахәы атәйлақәа зегбы афатәаалытқ апъирхагадара азеипш пүкәрақәа рышыңызғыларазы активла аус еиңдеует, убри ақынты, Евроеидгылағы иқатқоу афатәаалытқи алагылазаареи - иҳаракзуу ахатбзиара адунеитә стандарткәа ирышыашәалоуп. Антибиотиккәа рхархәарала азҗара ацхрааратә хархәагақәа 2006 шыңса инаркны Евроеидгылаға ахархәара рымам; Евроеидгыла ахатбзиара асхемала ашәкәы итагалоуп 3500 хкы афатәаалытқ; апестицидкәа (PPPs) рхархәара азтцаара ҳәаакәтқоуп Евроеидгыла азакәан ышдақәа рыла; ази аҳауеит рхатбзиара гәартоит.

Жәларбжъаратәи адипломатиеи, ашәартадареи, ағәыұхалалратә цыхыраареи

Евроеидгыла, уи иалахәы атәйлақәа рыңғыраарала, ағиара аганахъала адунеиағ идуззоу адонор ауп. Евроеидгыла аинститутқәеи амилаттә еиҳабырақәеи үәзәала аус еиңдеует анапхараңара бзия ацхраареи, амлашыра ағағылареи, апъсабаратә ресурсқәа рыхъчареи азықәан. Евроеидгыла, Европа ағынцұғылы аңтыңғы, атәйлақәеи урт руаапъсыреи ирыңхрааует. Апъсабаратә рыңғара дүкәа ма агуманитартә ұғылазааша ышдақәа раан, Евроеидгыла иқанатко ацхыраара адунеиағ ахадаратә тәкы амоуп. Евроеидгыла, есышықәа, 80 иреиҳаны ахәынтықаррақәа рөы апъсабаратә рыңғарақәеи аимакқәеи рымшала азарал зауз 120 миллионғык иреиҳаны ауаапъсыра афатәи, ахытқакыртеи, ағәабзиара ахъчара ахархәагақәеи, азы үкьеи рыла еиқәнаршәоит.

Евроеидгыла абиуцъет

Евроеидгыла аинфраструктуратә проект дүкәеи аттааратә проектқәеи апъара рзоунаштьеит; уи иалахәы аҳынтықаррақәеи уртрыкәша-мыкәша икоу адунеии аудафрақәа рықәфытрағы ирыцхрааует. Евроеидгыла абиуцъет алахәыла-тәылақәа рмилаттә биуцъетқәа ханартәаует; **Евроеидгыла абиуцъет шытас иамоуп аидгылара апринцип**, убри ақынтә, Евроеидгыла, ускак ибениам алахәыла-тәылақәа аекономикатә ағиарағы ирыцхраар алшоит. Иара үбас, аидгылара иаанагоит ағыллара икоу/ахъятәи атәылақәа рыдгылареи уртруаалъсыра рыпстазаашъя аибътәрағы ирыцхраареи.

Евроеидгыла 2021-2027 шықәсқәа рэтәи абиуцъет 2 триллион евро иақароуп. Бжеиҳарала, ахарькәа зегъы 7 хырхартәк рыбжъара ишоуп:

- ★ ағынтықатәи аңырмыкъеи айнновациақәеи;
- ★ акзаареи, атышәынтықарратәи, ахадаратә принципқәеи;
- ★ апъсабаратә ресурсқәеи алагылазаареи;
- ★ амиграциии ахәаа анапхтара атареи;
- ★ ашәартадареи ахыхъчареи;
- ★ агәылареи адунеии;
- ★ европатәи аҳынтықарратә напхгарата.

Евроеидгыла абиуцъет ахәта ду (50% ақара) ақыттанхамға аиқәышәара афонди, апъсызкреи, ақыта ағиареи, арегионалтә ағиареи ирызкуп.

Атранспорттә политика

Атранспорт – аекономикағы аконтрибутор хадоуп. Атранспорт аусхкы ағы аус руеит 11 миллионфык иреиханы.

Атранспорт европатәи аинтеграция ашъа тоуп, уи ауаапъсыреи, аматзурақәеи, атауари уадафрада реитатцразы ахадаратә тәкы амоуп.

Атранспорттә политика итцару, адинамикатә стратегия «иатқәақә» рахъ ахы рхоуп. Аихамфатә сектор астратегиала иззіхъагәтоуп 2030 шықәса антқәамтанза Евроеилгылағ аихамфатә аитатца лас өйнәтә аизырхара.

Евроеидгылағ ақыттанхамғеи аргеционалтә политикиеи зеипъшроузеи ?

Азеип්ш ақыттанхамғатә политика (CAP) иатданакуеит **афатә ааглыхреи, апъсабара ахъчареи, ақыта ағиареи** иадхәалоу азтцаарақәа. Евроеидгыла аҳасабтәқәа иреиуп ақыттанхамғеи абнатә нхамғеи рконкуренциалшара ацхраареи, апъсабаратә ресурскәеи аклимат аеаңысахреи рхылаапъшра аиқәыршәареи, ақыта аекономикеи аилазаарақәеи еибакапануа ртәкырадгылтә ағиара аиқәыршәареи (**аусуратә тыпъқәа раңттареи рыхъчареигүй**).

2017 шықәсазы иалагаз „**Ақыта Қәыш**“ (Smart Village) аконцепция – ақыта асоциал-економикатә арбәбәареи ақыттанхамға амодернизациеи азықәан зтакы дүү атакырадгылтә хархәагоуп.

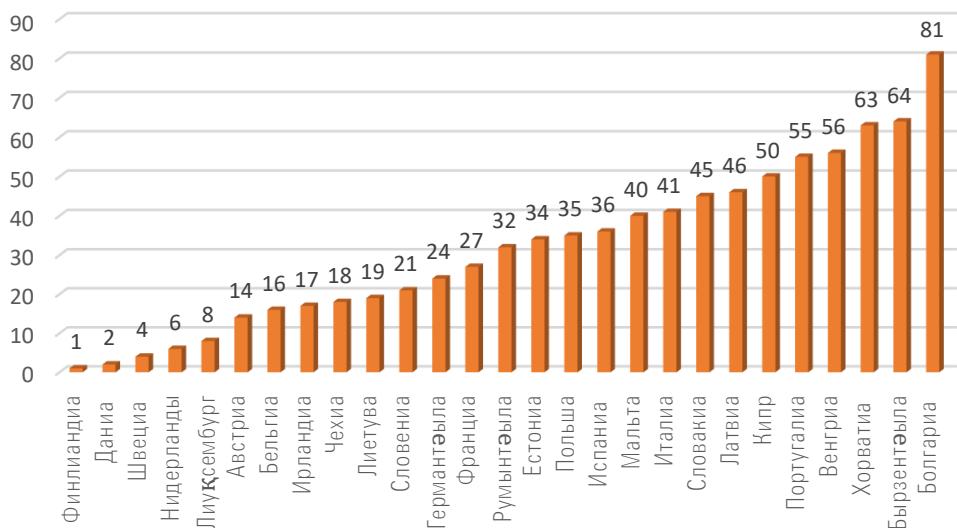
Евроеидгылағы атэйлауаа ргэынаざара аиндекс зеңпүшроузей?

Адунеи зехъынцъара есышыкәса имфапьисеит ауаа ргэынаざареирынасыңи ирызку атцаарақәа. Арт атцаарақәа мфапьисеит ахадаратә тқакы змоу 6 хырхартак рыла:

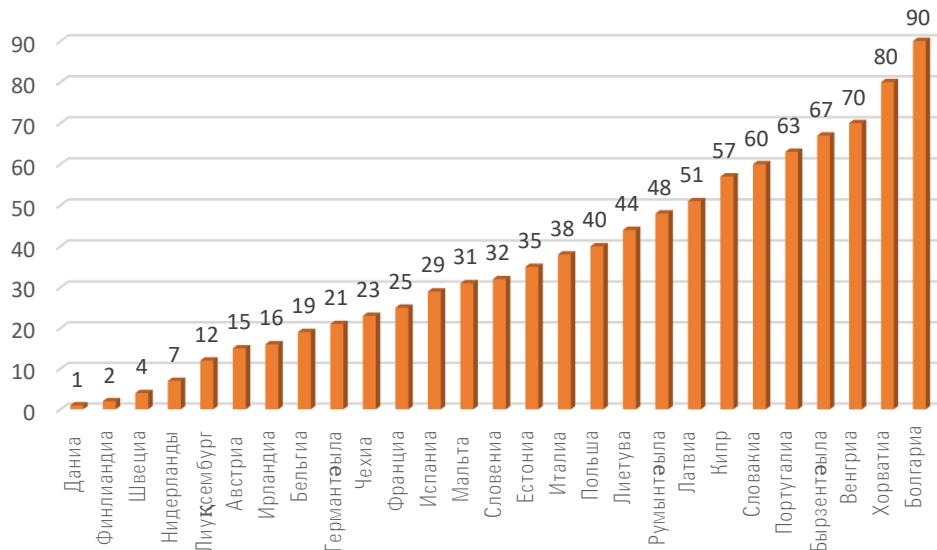
1. ахашдала;
2. изөвидоу апъсынйры;
3. арыщараан ачхырааф иказаара;
4. алагылазаара бзия;
5. ахақәимпра;
6. агәрагара (иҳәаақәйоуп аиҳабыреи абизнеси рөзы акоррупциа ақамзаара ала).

2024 шықәсатәи адыррақәа рыла:

143 ахәынтқаррақәа рыйжъара, апъстазаара аеволиуциа/ағиара аиндекс ағы, бжеиҳарала, апъхъагылара рымоуп Евроеидгыла иалахәи ахәынтқаррақәа, урт рыгәта пъасатәи Асовет Еидгыла иалаз, иахъа Евроеидгыла иалахәи ахәынтқаррақәагы.

143 атэйлақәа рөү зықәрахь инеихъоу ауаапсыра рыбжъара агэйназара аиндекс абас ауп ишыккоу:

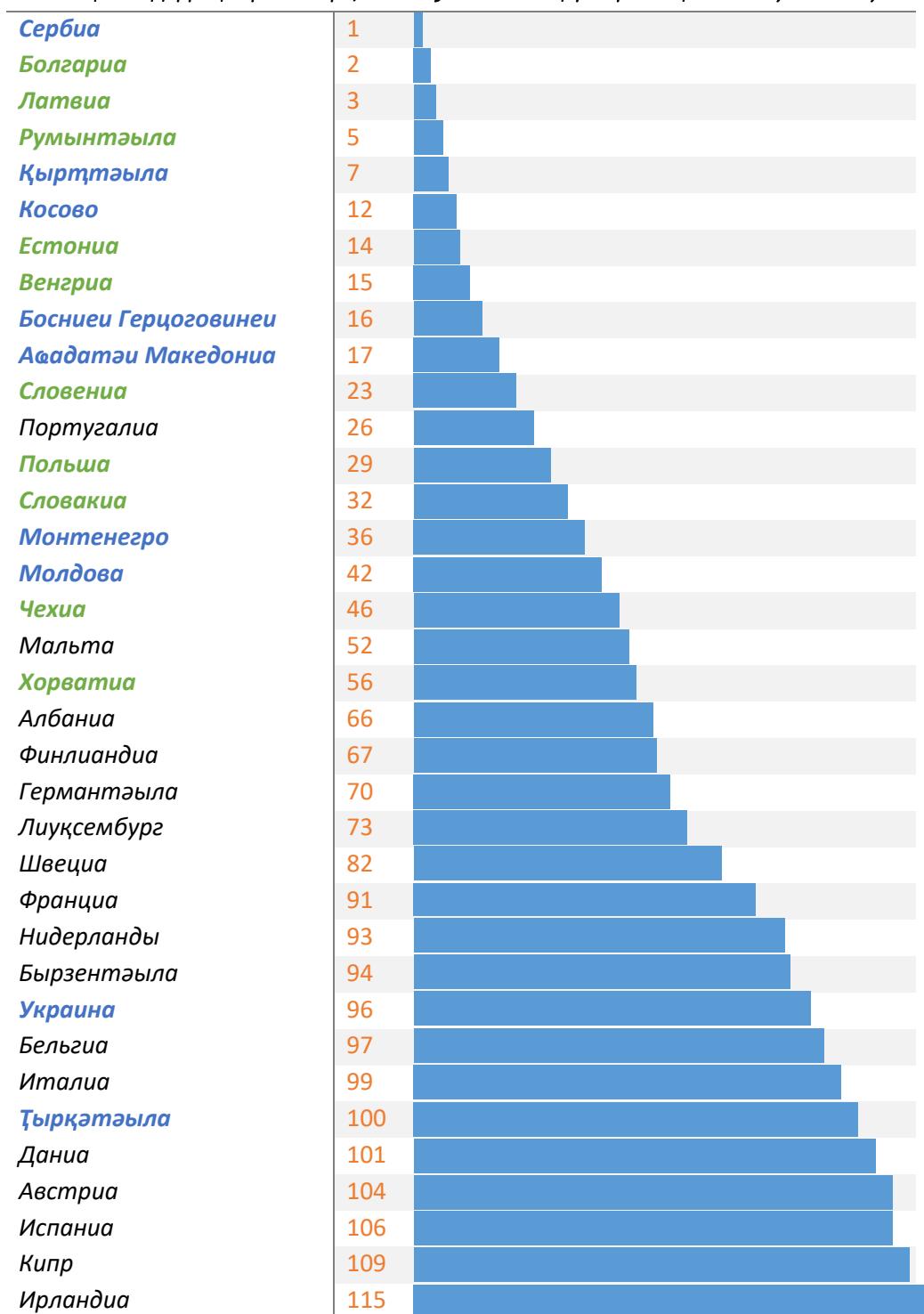

Агэйназареи анасын аиндекс ағы, Қырттәыла, 143 ҳәйнитқаррақәа рыбжъара 91-тәи атыш ааннакылоот.

Зықәрахь инеихъоу ауаапсыра рыбжъара агэйназара аиндекс ағы, Қырттәыла, 143 ахэйнитқаррақәа рыбжъара 91-тәи атыш ааннакылоот.

2006-2010-шықәсқәа индиркны - 2021-2023-шықәсқәа рәкнынза, 134 ахэйнитқаррақәа рыбжъара, анасын аиндекс азхара арбагақәа абас ауп ишыккоу:

Аңштәы иаңәала иаңгәатоуп Евроеидгыла иалахәы ахэйнитқарра ғыңқәа (нұсатәи асоветтә тәылақәа); жәған ңштәыла ала иаңгәатоуп нақ-нақтәи артбаара иаңанакуа 10 ҳәйнитқаррак. (артбаара иаңанакуа ахэйнитқаррақәа рөү европатәи ареформақәа рымғаңғараан (17 шықәса рақара инагзо ағиара апроцессағ) анасын аиндекс иаңхаяуан).

134 ахэынткяррақәа рыбжъара, анасыгъ аиндекс азхара арбагақәа абас аун ишыкъоу:

2

Евроеидгыла алахәзызаара ҆асатәи асоветтә тәылақәа ирзаанаго ахырхагара

Фажәа шықәса рапхъя, 2004 шықәса латцара 1 азы, Ацентртә Европа иатданакуа аа-хәынтықаррак (СЕЕ⁴) Евроеидгыла иалалеит (Чехия, Естония, Венгрия, Латвия, Литува, Польша, Словакия, Словениа). Польша аекономикатә институт анализ инақәыршәаны, аргион аа-тәылак Евроеидгыла ианалала ашытахь, дара рөы уағызык изы ағнытқатәи аалытц наза 27 назынала иазҳайт.

СЕЕ атәылақәа фажәа шықәсатәи рылахәзызаара ишъақәнарбәеит зегы реиха идуу ахырхага, рапхъя иргыланы, ағнытқатәи аңбармыкъа ишахылтцуа: ишиашо атәым инвестициақәа реизырхареи (21-нтә иазҳайт) аглобалтә аикәыршәара адач ашқа аинтеграции. Иаххәап, 2008-2021 шықәсқәа рзы ICT (аинформациятәи акоммуникациатәи технологиақәа) асервискәа рөы иаңтцуу, иаңтцуу ахә ғынтә ишътыгит.

Аекономикатә хырхага инаваргыланы, Евроеидгыла артбаара, алахәыла өңүцкәа **асоциалтә қәғиарақәагы** рзаанагеит. Аргион аа-хәынтықаррак рөы апъстазаара ахатабзиара арбага ақырза ишътыгит. Уи үбартоуп апъсынтыры адухареи уағызык изы ахашәала ағазареи рыла. Иаххәап, уажәазы, Словениа, ауағытәысатә ағиара аиндекс ағы, аргионағ зегы реиха ихараку арбага амоуп (адунеиағ 23-тәи атып).

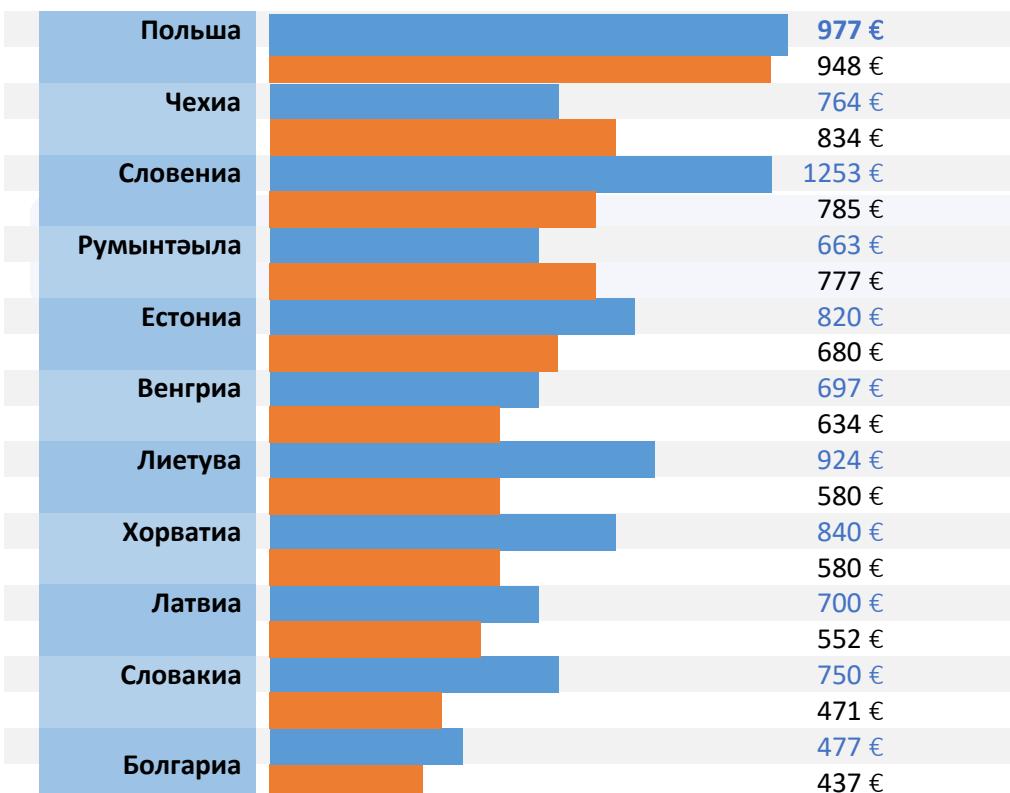
Ақытатә ҆стазаашьа еиңхеит. Убри адагыы, Евроеидгыла иалалаз аа-тәылак рөкүнтә хә-тәылак рөы аჯарра ашәартара итагылоу ауаа рхыпхъаузара Евроеидгыла абжаратә арбага ааста илақхеит, арт атәылақәа зегы рөы акоррупция маңхеит (Венгрии Словении рыда). Апъсабараҳчаратә стандарткәеи, афымца ааглыхра аструктуреи, аргион аекономикағ араңәари аинтенсивреи рөөрыпсахит. **Алахәзызаара абзоурала, зызбахәы ҳәоу аа-хәынтықаррак рөы зырғынца қало аенергия ағиара аласра иаңлеит.** Аенергетикеи, атранспорти, арпхареи асекторкәа ртрансформация абзоурала, аҳая ахатабзиара еиңхеит. **2005 шықәса инаркны 2021**

⁴ СЕЕ – Ацентртәи Мрагыларатәи Европа ауп иаанаго: ҆асатәи Асовет Еидгыла иатданакәаз, зегы рапхъя Евроеидгыла иалалаз аа-хәынтықаррак - Естониес, Латвиес, Литувеи, Чехиес, Словакиес, Словениес, Польши, Венгрии. СЕЕ иалахәып анефстәи артбаара иатданакуа ө-хәынтықаррак - Румынтылес Болгарии. Иара убас, СЕЕ иалахәып атыхәтәантәи артбаара иатданакуа атәла - Хорватия.

шықәсанза, Евроеидгыла ағынытқа, аҳая ақьашыра амшала заатәи апъстбара арбага 75%-ла имаңхеит.

Цаңа иарбоуп Евроеидгыла өңүң иалалаз 11 ҳәйинтқаррақәа рырбагақәа. Абарт адыррақәа рсихронизацияи реиғарђшреи ала, уажәтәи асоциал-економикатә ағиара ағанахъала икоу атқагылазаша ҳбар ҳалшоит.

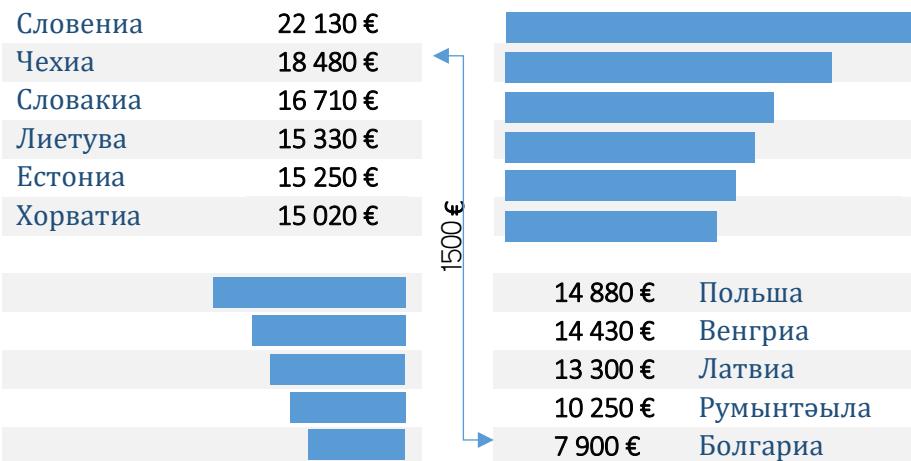
Атәйила Хымпъадатәи аминималтә аулафахә – Атәанчахә (евро)

Атэыла - Аүсүртадара(%)**Атэыла - Аүсүртадара**

Польша	2.80%
Чехия	2.60%
Словения	3.70%
Румынтыла	5.60%
Естония	6.40%
Венгрия	4.10%
Литва	6.90%
Хорватия	6.10%
Латвия	6.50%
Словакия	5.80%
Болгария	4.30%

Атэйла - Уағпсык изы ағыныңкатэи аалытц наза, евро

Арт адыррақәа ишаҳдырбо ала, аулафахәы хымпјадатэи аминимуми атэанчахәи рыйжъара аиپьшымра дуум.

Евроеидгыла хықәкыс иамоуп Евроеидгыла атэылауаа излауа ала имариоу ахархәаратә ахәкәа рзеиқәыршәара. Ҳәарада, ахархәаратә ахәкәеи аминималтә ахашәала/аулафахәи риндекс абалас азуп. Иаххәап, литрак ахш ахә:

Иаххәап, литрак ахш ахә:

Хорватия ағырпұштәсі

Хорватия абыжъбатәи артбаара атыххэтәнтәи тәылоуп, уи Евроеидгыла иалалеит 2013 шықәсазы.

- ★ Хорватия Евроеидгыла алаларазы арзақал аланатеит 2003 шықәса жәабран 21 рзы.
- ★ Еврокомиссия ари арзақал итсоуруо ахәшьара анатеит 2004 шықәса мшапы азы (арзақал алатцара инаркны шықәсүки ғымзирыштыахь)⁵.
- ★ Алаларазы аиғецәажәарақәа иалагеит 2005 шықәса жътаара 3 рзы, Гаага апрокурор хада Хорватия Жәларбжъаратәи ашыаудатे трибунал ақны инагзаны аусеицура ишалагаз анышьяқәирбәзәа аштыахь.
- ★ Алаларазы аеазықатцара апроцесс нагзахеит 5 шықәсеи жәымзи.
- ★ Аиғецәажәарақәа атыххэтәнтәи ахқәа инаркын 2011 шықәса рашәара 30 рзы.
- ★ Алалара иазку аиқәшаҳатра анапатцафреи алахәыла-тәылақәа рөы аратификациии аштыахь, **2013 шықәса пәхынгәи 1 азы, Хорватия Евроеидгыла иалалеит.**
- ★ **Шенгентәи азона иалалеит 2023 шықәсазы.**
- ★ **Еврозона иалалеит 2023 шықәсазы.**

Аекономикатә азҳара аганахъала, Евроеидгыла алалара инаркны жәашықәса аңты, Хорватия уағызық изы ағынытқатәи аалытқ наға изәхәйт Евроеидгыла абжъаратә арбага ақынты 50% - 75% нағынала, уи абзоурала, 2008 шықәсатәи афинанстә кризис аштыахь атагылазааша ҭышәынталахеит, аекспорт сыйнәтә изәхәйт; аусуртадара ағазра 2013 шықәсазы иқаз 17,25% ақынты 6,1%-нға илақеит.

- Хорватия ауаапъсыра рхыпхъязара - 3 861 976ғык (2024 шықәсатәи адыррақәа рыла).
- 2023 шықәсатәи адыррақәа инрықәыршәаны, Евроеидгыла атәылақәа рәкны Хорватия аексорт 67.3% иақароуп, егни адунеи ақны - 32.7%.
- Уағызық изы ағынытқатәи аалытқ наға - 15 020 евро.

⁵ Қырттәыла арзақал итсоуруо ахәшьара аиүйт Евроеидгыла адцаалара инаркны пәшымз рыштыахь.

- Зырфыцра keletal афымца ахета - 28.1%.
- Аминималтә аулафахәы - 840 евро.

Хорватия зегы реиха ирацәаны европатәи апъара зауа тэылоу, уи үзүүшьаратәи икам, избанзар, ари атәла зегы реихха икәйпүшү Евроидгыла алахәыла-тэылоуп.

3

Евроидгыла абанк-апъсахтә политика зеиншроу

Абанктә аидтцара (Banking Union) – Евроидгыла аекономикатәи авалиутатәи еимадарақәа рырбәбәара иазку, зтакы дуу механизмуп, уи абзоурала, Евроидгыла иалоу ахәйнткяррақәа Евроидгыла абанктә апъкарақәа еиштаргыланы рхархәара рылшоит.

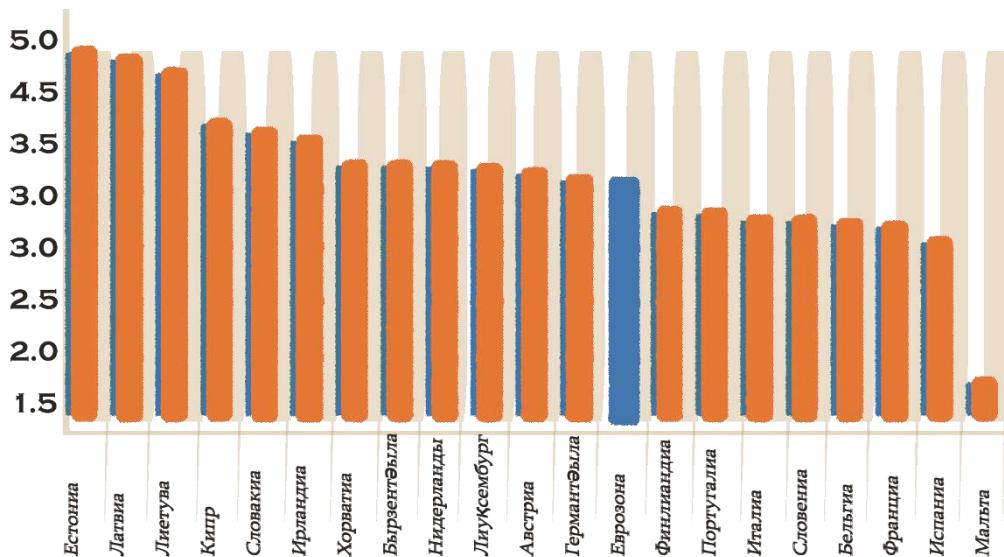
Афинанстә тышәйнтәалара Евроидгылазы ахадаратә тңакы амоуп, уи ала иазпхагәтоуп афинанстә цъармыкъақәеи ацъармыкъатә инфраструктуреи рыйдигылареи рырбәиареи мацара акәымкәа, еицирзеипүшү аеазышәарала афинанстә шоккәа рыхгареи абалас аиқәйршәареи. **Европатәи абанк хада (ECB)** – Евроидгыла ахадаратә институткәа иреиуп, уи афункциякәа ирытданакуеит афинанстә тышәйнтәалара аиқәйршәареи, ашәартара аидентификации, ашәартарақәа ахешьара рыйтареи.

Еврозона акоммерциатә банккәа иеитамтцуа амал аахәаралы 2000-2024 шыкәскәа рзы ауаа апъсахтәкәа рыртоит абри афыза аназынатә хәтала: зегы реиха идуу - 6.53%, зегы реиха имачу - 1.40%.

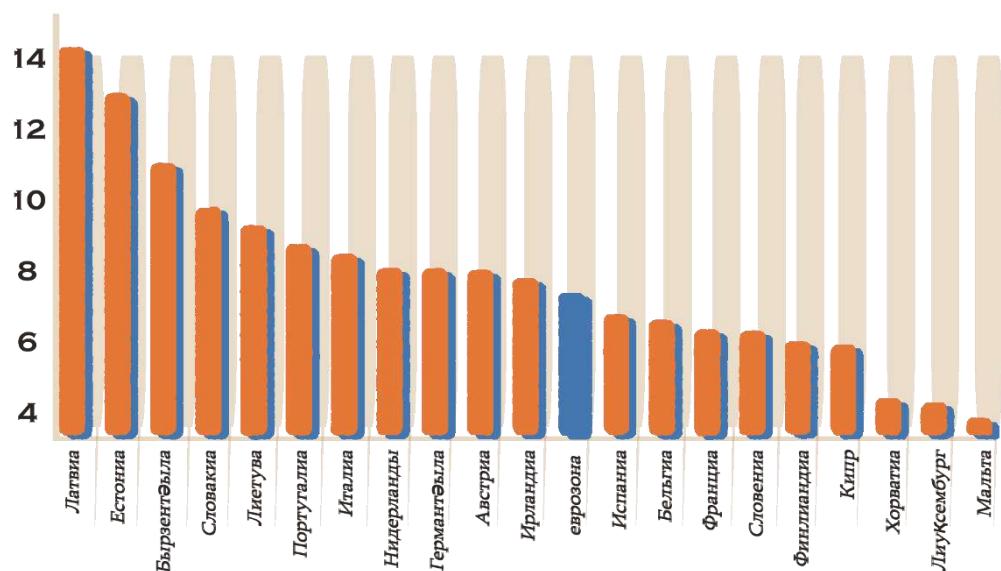
Уажәазы еврозона иатданакуеит Евроидгыла иалоу 27 ахәйнткяррақәа ръкынтә 20: Бельгия, Германтәыла, Естония, Ирландия, Бырзентәыла, Испания, Франциа, Хорватия, Италиа, Кипр, Латвия, Литтува, Лиуцембург, Мальта, Нидерланды, Австриа, Португалиа, Словениа, Словакия, Финлиандия. **Еврозона иатданакуам** Болгариеи, Чехиеи, Даниеи, Венгриеи, Польши, Румынтәылеи, Швециеи (еврозона алахәызаара Евроидгыла амонетатәи аекономикатәи пъхыкәрақәа рынагзара иадхәалоуп).

Таңа иарбоуп еврозона атәилақәа рөө (иара убас, атыхэтәантәи артбаара иатданакуа СЕЕ атәилақәа рөгъы) иеитамтцуа амал азы апъсахтәи, иара убас, ахархәаратә пъсахтәи рзы аназынатә хәтә.

Инейтамцуа амал азы апъсахтэ аназына:

Ахархэаратэ нъсахтэ азы аназына:

Атъыхәтәнтәи артбаара иатданакуа СЕЕ егъырт атэйлақәа, лымкаала, Болгариес, Чехиес, Венгриес, Польшиес, Румынтылес ҳрылацәажәозар, урт еицырзееиңшү абактә усуреи **афинансстә тышәынтаалара аполитикеи рхәақәа иртагзаны аус руеит**, иара убас, Евроеидгыла амонетатә политика азааигәахара иазку апроцесс мфашыргойт. Зызбахәы ҳәоу атэйлақәа речи иеитамтца амал азы апъсаҳтә аназынатә хәта абас икоуп:

- ★ Польша - 7.610%.
- ★ Румынтылса - 8.180%.
- ★ Чехия - 5.863%
- ★ Венгрия - 7.500%
- ★ Болгария - 4.555%

4

Қырттәылазы акандидат астатус иаанагои?

Европатәи ағиара амфа Қырттәыла ауаапъсыра иалырхыз мфоуп. Қырттәыла, ахыпъшымра аиура амш инаркны, еиپъкъарада, европатәи интеграция аполитика нанагзон. Иарбан еихабыразаалакгы, ари ахырхартә апъсаҳра, аанкылара, ма апъиркәкәаара реазырымкит. Атъыхәтәнтәи 30 шықәса ирылагзаны, Қырттәыла Евроеидгыла абжыагарақәа нанагзон **акалағиареи** Евроеидгыла астандартқәа рзааигәахареи азыхәан. Зызбахәы ҳәоу абжыагарақәеи ареформақәеи рынагзаразы Евроеидгыла апъара алхны (шықәсыкакъ 100 миллион евро еитцамкәа), Қырттәыла анапхтара ирыртон.

Апандемиа аан Евроеидгыла 1.5 миллиард лари ала Қырттәыла иацхрааит. Уи адунеиаф зегзы реиҳа идууз ацхырааратә усмфапъгатәкәа иреинун (аяаапъсыра рхыпъхъаҗара иазпъхъагатаны). Убри ала, зеипъшкамлаң абрис акризис аан, Евроеидгыла Қырттәыла адгылра һәмәа азаанарпъышит (иара ахата апроблема дуқәеи акризиси ианыртагылаз аамтазы).

2022 шықәса хәажәкыра 3 рзы, Қырттәыла апъыза-министр, аофициалла, ашәкәы дәыкәтканы, аргама ахәара қайтцеит Қырттәыла Евроеидгылахъ алалара иазкны. Убри иатакны, Евроеидгыла, Қырттәыла иананашьеит акандидат астатус. 2023 шықәса пъхынчкәын азы, Европатәи Ахеилак азбара ашыатала, Қырттәыла, егъырт 9 ҳәынтыккаррак рыгәта, артбаара ақәыпъшылара

иалалеит. Егъырт атэылақәа реип්штдәкъа, Қырттәылазгыы абжъагарақәа ихиаалан, уртрынагзара аганахъала икалоz а прогресс ашъатала, Қырттәыла алалара иазку аиңцәажэарақәа иалагар акәын.

Хыкъ (еиуеип්шым ажқәа рөи) иаарпъшу афактқәеи, астатистикеи, арышхәкәеи, адинамикеи лабәаба иаадырпъшует Евроеидгыла, егъырт атэылақәа реип්штдәкъа, Қырттәылазгыы абри ахырхагара зегты еиқәнаршәар ишатыхыз (аекономикатәи, асоциалтәи, аполитикатәи, аинфраструктуратәи, аинклиузионтәи, агэылхалалратәи, убас егъыртгы).

Акандинат астатус иаанагои? Рапхъя иргыланы, уи иаанагоит Евроеидгыла ала Қырттәыла адгылара һәбәа азаарпъшреи ацхыраара атареи (аполитикатәи, афинансстәи, а программатәи, агэылхалалратәи), избанзар, Қырттәыла ауаалысыра лабәаба иаадырпъшил европатәи айеип්ши аёиареи рымазар шыртху. Артбаара апроцесс Евроеидгыла иалало ахэынтқарра өңдүкәа ахырхага ду рзаанагоит, лымкаала

- ★ аполитикатә тышәынтәалара;
- ★ атэылауаа зегты Евроеидгыла иарбанзаалак атэылағ рхы иақәйтны анхареи, аттареи, аусуреи алшара рзеиқәыршәара;
- ★ Евроеидгыла афынтықатәи ацъармыкъа ахархәарала ахәаахәттра аизырхара;
- ★ афинансыркреи инвестициақәеи реизырхара;
- ★ асоциалтәи, айсабарахъчаратәи, ахархәаратәи стандартқәа реибүтәра.

Қырттәыла иканатцароуп: Евроеидгылағ Қырттәыла айеип්ш зтакы дуу шыағақәак, лымкаала – еицирдигура „9 шыағақ“ рымазар иахыпъшуп. Уи иацлеит Евроеидгыла ахадаратә принципкәа ирышьашәалам „агентцәа ирызку азакәан“. Қырттәыла, Евроеидгыла алаларазы аиңцәажэарақәа раартра иазку анефстәи атепахъ иасырц азылхәан, хымпъада абжъагарақәа зегты нагзатәуп. Ашыағақәа зегты, аетапкәа зегты Евроеидгыла мацараз акәымкәа, рапхъя иргыланы, Қырттәыла ауаалысыра рымыстазааша аибүтәра иазкуп. Убри ала, Қырттәыла, ауаа иаҳа насырь рыманы, игәырбъятцәа инхаратәи атагылазаашыақәа рзеиқәэзыршәо Евроеидгыла стандартқәа ирзааигәахоит.

Ауасы изинкәа рыхъчаççәа реидгыла -
Ауасытәысса изинкәа рцентр